

مدل برنامه‌ریزی گفتمانی» به مثابه مدل روش شناختی جهت نظریه پردازی پیشرفت اسلامی ایرانی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای^۱

ناصر فخاری* / هادی هماتیان** / لطف الله فروزنده دهکردی***

چکیده

شرط لازم برای طراحی «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، شناخت منظومه فکری رهبر معظم انقلاب در این زمینه است. لیکن مطالعات پیشین نتوانسته‌اند مبتنی بر یک برنامه پژوهشی جامع، چارچوبی برای شناخت این منظومه فکری عرضه نمایند. این مقاله با بررسی روش‌های مختلف، مدل تلفیقی «برنامه راهبردی لاکاتوش» و «نظریه گفتمان» را به مثابه مدلی روش شناختی برای مطالعه و سازمان‌دهی اندیشه آیت الله خامنه‌ای به عنوان سند فرادستی طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ارائه نموده است. سپس مبتنی بر مدل ارائه شده و با بررسی تمامی بیانات و مکتوبات رهبر انقلاب از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶ به روش تحلیل گفتمان، شاخص‌ها و گفتمان‌های کلان پیشرفت اسلامی ایرانی در تناسب و ترابط سه مفهوم پیشرفت، اسلامیت و ایرانیت، احصاء و طبقه‌بندی شده است.

واژگان کلیدی

آیت الله خامنه‌ای، پیشرفت اسلامی - ایرانی، توسعه، الگو، گفتمان، منظومه فکری

---

۱. برگرفته از رساله دکتری مدیریت دولتی، گروه مدیریت دولتی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران
* دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان fakhari.naser@gmail.com
** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان h.hematian@semnaniau.ac.ir
*** دانشیار دانشگاه تربیت مدرس forozandeh@gmail.com
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۷/۳۰

مقدمه

بر اساس اسناد فرادستی جمهوری اسلامی ایران، سال‌هاست صحبت از توسعه در میان است لیکن هنوز الگویی متناسب با مقتضیات دینی و بومی تدوین نشده است و با گزینشی ناقص از الگوهای توسعه غربی و تلفیق آن با برخی مبانی ارزشی، یک نظام برنامه‌ریزی التقاطی شکل گرفته است. الگوی بومی مورد نظر که رهبر انقلاب از آن به عنوان «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»^۱ نام می‌برد، نیازمند دو عنصر زیربنایی است. نخست؛ مدل روش شناختی کثرت‌گرایی که بتواند چارچوب مطالعه‌ی پیشرفت در اندیشه رهبر انقلاب را فراهم نماید و دوم؛ احصاء منظومه فکری معظم له در زمینه پیشرفت، بر اساس این مدل.

رهبر انقلاب با آسیب‌شناسی مدل‌های توسعه غربی، واژه «پیشرفت»^۲ را در تناسب با فرهنگ دینی و ملی ایران بازتعریف کردند. از نظر ایشان تعمداً واژه «توسعه»^۳ به کار برده نمی‌شود. چراکه واژه توسعه بار معنایی و الزامات خود را دارد که ما ضرورتاً با آن‌ها موافق نیستیم.^۴ طراحی الگو در وهله اول نیازمند شناخت اندیشه رهبری در زمینه پیشرفت است و این شناخت، خود نیازمند یک مدل روش شناختی کثرت‌گرا است تا بتواند به مطالعه میان رشته‌ای در حوزه‌های مختلف با رویکرد اسلامی و ایرانی بپردازد. لذا این مقاله با مطالعه روش‌های مختلف، به ارائه مدل روش شناختی مطلوب برای تصویرسازی اندیشه رهبر معظم انقلاب در ابعاد و لایه‌های گوناگون پیشرفت اسلامی - ایرانی می‌پردازد.

کلیات پژوهش**بیان مسئله**

آسیب‌شناسی نظام گفتمانی و برنامه‌ای نشان می‌دهد که ارتباط معنادار و منسجم بین گفتمان‌ها و خط‌مشی‌های اتخاذشده در دوره‌های مختلف، با مبانی و گفتمان انقلاب اسلامی که در اندیشه و سیره عملی امامین انقلاب تجلی می‌نماید وجود ندارد.

---

1. Islamic-Iranian Model of Progress

2. Progress

3. Development

۴. آیت الله خامنه‌ای، نشست اندیشه‌های راهبردی «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت»، ۱۳۸۹/۹/۱۰

با توجه به ضرورت و اهمیت نظریه پردازی در حوزه پیشرفت و ارائه الگوی اسلامی ایرانی مبتنی بر مبانی دینی و ملی و علی‌رغم تأکید رهبر انقلاب، تاکنون مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه به ایجاد پارادایم معرفتی و توسعه برنامه پژوهشی منجر نشده است. به عبارت دیگر نظریه‌ها در قالب یک الگوی منسجم پیش روی صاحب نظران و اندیشمندان این حوزه نیست. این موضوع خود معلول عدم شناخت کافی از نگاه منظومه وار صاحب این ایده یعنی ولی فقیه است که در اصل ۱۱۰ قانون اساسی به عنوان رهبر و سیاست‌گذار اصلی کشور معرفی شده است.

فقدان ارائه منظومه‌ای جامع از دیدگاه‌های معظم له در عرصه پیشرفت اسلامی ایرانی باعث شده تا جایگاه هر یک از خرده نظریه‌ها و گفتمان‌های این حوزه مشخص نباشد. لذا مطالعات الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که ماهیتاً میان رشته‌ای و ولایت محور است در سطح خرده نظریه‌ها باقی مانده و در نظام برنامه‌ریزی کشور رسوخ ندارد.

ضرورت و اهمیت پژوهش پیش رو، در این است که ردیابی و شناسایی مفاهیم و مقولات برگرفته از اندیشه رهبری می‌تواند راهنمایی برای تدوین الگوی جامع اسلامی ایرانی پیشرفت باشد، همچنین دستاوردهای حاصل از پژوهش، زمینه لازم برای تحقق اهداف ملی مرتبط با الگو را فراهم می‌نماید.

سؤالات پژوهش

مدل روش شناختی مطالعات پیشرفت اسلامی ایرانی در اندیشه رهبر معظم انقلاب چه ابعادی دارد؟

شاخص‌های پیشرفت در اندیشه رهبر معظم انقلاب چیست؟

گفتمان‌های کلان رهبر انقلاب برای پیشرفت در ابعاد مختلف کدامند؟

فرضیات پژوهش

رهبر معظم انقلاب دارای یک منظومه فکری یکپارچه و منسجم در حوزه پیشرفت است که باید منبع تولید الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت قرار گیرد.

منظومه فکری رهبر انقلاب با بهره‌گیری از مدل روش شناختی برنامه‌ریزی گفتمانی می‌تواند به ایجاد ساختاری منتظم و منسجم در مطالعات الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت کمک کند.

مطالعات الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت فاقد برنامه جامع روش شناختی مبتنی بر منظومه جامع فکری رهبر انقلاب است بنابراین تاکنون پارادایم برنامه‌ریزی پیشرفت اسلامی ایرانی شکل نگرفته است.

نوع پژوهش و روش گردآوری اطلاعات

تحقیق به لحاظ هدف، توصیفی - کاربردی است چراکه قصد دارد بستر نظریه پردازی در حوزه پیشرفت اسلامی ایرانی را فراهم نماید.

روش گردآوری اطلاعات در بخش طراحی مدل مفهومی تلفیقی، کتابخانه است و به منظور تبیین مدل، از روش تحلیل گفتمان بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای طی سال‌های رهبری معظم له استفاده شده است.

ادبیات نظری پژوهش

آسیب شناسی مطالعات اندیشه آیت الله خامنه‌ای

جمهوری اسلامی ایران به دنبال ایجاد جامعه مطلوب و استقرار تمدنی نوین است. شکل‌گیری این تمدن نوین نیازمند الگوسازی در آرمان‌ها و تحقق پیشرفت است. رهبر انقلاب، الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی را بسترساز تعالی جامعه و کشور می‌دانند. از آن‌جا که الگوی مدنظر، بالاترین سند نظام برنامه‌ای کشور خواهد بود، تعیین مؤلفه‌ها و جهت‌گیری‌های آن از شئون رهبری است و اهداف میانی و برنامه‌های اقدام و عمل در سایر سطوح نظام، قابل طرح ریزی است. از طرفی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت یکی از راهبردهای جامع و بنیادین مطرح شده از سوی رهبر انقلاب است که روشنگر نقشه راه پیشرفت کشور است لیکن نکته مهم، تبیین پیوند سایر راهبردهای ارائه شده توسط معظم له از قبیل اصلاح سبک زندگی، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، تحول در علوم انسانی و ... با این راهبرد کلان و جامع، هم از جنبه نظری و هم از جنبه علمی است. (ذوعلم، ۱۳۹۳)

درعین حال مطالعات حاضر نتوانسته‌اند مبتنی بر یکی الگوی روش شناختی جامع، اندیشه رهبر انقلاب را به تصویر بکشند. چراکه در حوزه‌ی علوم انسانی، که محمل مفاهیم «چند تباری» است، فقدان مدل روش شناختی پویا و منعطف، اندیشمندان این حوزه را به یکی از دو ورطه‌ی «انحصارگرایی روش شناختی» یا «کثرت‌گرایی آشوبناک» سوق می‌دهد. (گنجعلی، پارسازاده، ۱۳۹۰) لذا راه پیشگیری از حصرگرایی روش شناختی، کثرت‌گرایی روش شناختی است. (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۳)

در مطالعات اندیشه رهبر معظم انقلاب چه در باب الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و چه در شناخت منظومه فکری معظم له، عدم نگاه جامع و سیستمی به بیانات و سیره عملی ایشان در طول

دوران رهبری، یکی از موانع رسیدن به الگوی خط‌مشی گذاری مبتنی بر این اندیشه‌ی فراگیر بوده است.

یکی از آسیب‌های روش شناختی در مدل‌های مطالعات اندیشه رهبر معظم انقلاب، عدم تعیین نقاط اشتراک و برخورد دو تفکر اندیشه اسلامی و غیر اسلامی و حدود و ثغور و گستره منظومه فکری معظم له در حوزه‌های مختلف و تناسب و ترابط این حوزه‌ها با یکدیگر است.

از جمله آسیب‌های برخی از مطالعات پیشین در اندیشه امامین انقلاب، بهره‌گیری از روش‌های کمی همچون تحلیل محتوا و اکتفا به میزان تکرار برخی عبارات بدون توجه به نسبت دال‌های این اندیشه است. (شهبازی راد، ۱۳۹۲)

علیرغم توصیه‌هایی که همگان به مطالعه‌ی اندیشه رهبر معظم انقلاب به عنوان سیاست گذار اصلی کشور و نیز ایده پرداز تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطرح کرده‌اند واقعیت این است که نشانه‌ای از پرداخت کافی و وافی به این مهم دیده نمی‌شود. به عنوان نمونه در ۶ دوره کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که توسط مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برگزار گردیده است از مجموع ۱۳۲۳ عنوان مقاله‌ی مورد تأیید قرار گرفته تنها ۲۲ مورد به مطالعه اندیشه رهبری پرداخته‌اند که در کنفرانس اول هیچ مطالعه‌ای در این زمینه وجود نداشته است و مطالعات صورت گرفته نیز به برخی از زوایای اندیشه رهبری بر اساس تحلیل محتوای بیانات پرداخته‌اند.^۱

اشتری و رضائیان معتقدند؛ «رهبر معظم انقلاب اسلامی به عنوان مبدأ بحث الگوی اسلامی - ایرانی در تبیین شاخصه‌های جامعه توسعه‌یافته؛ معیارهای پیشرفت را این چنین بیان می‌فرمایند: فرا صنعتی شدن، خودکفایی در نیازهای اساسی، افزایش بهره‌وری، ارتقای سطح سواد، ارتقای خدمات-رسانی به شهروندان، افزایش امید به زندگی، رشد ارتباطات و مبتنی شدن روند تحول بر عناصر اصلی هویت ملی و آرمان‌های اساسی.» (اشتری، رضائیان، ۱۳۹۳)

مطالعات فیض و شهریار نیز نشان می‌دهد که بر اساس منویات رهبر معظم انقلاب اسلامی فلسفه وجودی نظام جمهوری اسلامی، اجرای عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت است که به عنوان محور اصلی پیشرفت اسلامی ایرانی شناخته می‌شود. (فیض، شهریار، ۱۳۹۶)

از دیدگاه مقام معظم رهبری پیشرفت می‌تواند مطلوب یا نامطلوب باشد و آنچه در این خصوص بسیار تأثیرگذار است اصول و مبانی معرفتی پیشرفت است. (سیلانی، ۱۳۹۴)

طراحی الگوی مطلوب پیشرفت اسلامی ایرانی در تناسب با قابلیت‌ها و استعداد‌های کشور، بیش

از هر چیز نیازمند انطباق مبانی و عناصر اصلی آن با قانون اساسی، منویات رهبر معظم انقلاب اسلامی و سیاست‌های ابلاغی معظم له است، درحالی که مطالعات گوناگون به زوایای متفاوتی از اندیشه رهبری پرداخته‌اند. برخی به ابعاد، برخی به شاخص‌ها و برخی به محورهای اصلی. تاجریان نیز معتقد است رهبر معظم انقلاب بر یادگیری نقاط اشتراک الگوی پیشرفت اسلامی با توسعه غربی تأکید دارند. (تاجریان، علیرضا، ۱۳۹۴)

حجت الاسلام عبدالحسین خسرو پناه در تشریح کتاب منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای می‌گوید؛ روح اصلی حاکم در منظومه فکری رهبری توحید است. خسرو پناه معتقد است اندیشه رهبر انقلاب اندیشه‌ای اجتهادی است و سخنان معظم له به دلیل دارا بودن شخصیت جامع بسیار نظام‌مند است و اجزای آن یکدیگر را تکمیل می‌کنند. بر اساس مطالعات خسرو پناه اندیشه رهبری تنها به مبانی و راهبردها هم بسنده نکرده بلکه به نهادها و ساختارها هم پرداخته است. (خسرو پناه، ۱۳۹۶)^۱ رسیدن به اینکه ابعاد اندیشه رهبر معظم انقلاب چگونه‌اند و نقاط اشتراک و افتراق آن با سایر اندیشه‌ها چیست نیازمند مدل روش شناختی کثرت‌گرایی است که هم‌پوشانی و هم‌افزایی اندیشه معظم له را جهت اداره کشور در محورهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علم و فناوری و فرهنگی نشان دهد. آیت الله خامنه‌ای در این زمینه معتقدند؛ «هر جامعه و هر ملتی، مبانی معرفتی، مبانی فلسفی و مبانی اخلاقی خود را دارد که آن مبانی تعیین‌کننده است و به ما می‌گوید چه نوع پیشرفتی مطلوب است، چه نوع پیشرفتی نامطلوب است ... ما اگر نقاط افتراق پیشرفت با منطق اسلامی را با توسعه غربی می‌شماریم، نباید از نقاط اشتراک غفلت کنیم.»^۲ اگر حصر‌گرایی روش شناختی، اصل محوری در فرقه‌گرایی دانشگاهی و تقطیع علوم باشد، مطالعات میان‌رشته‌ای به لحاظ روش شناختی، کثرت‌گراست. (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۳) لذا شناخت منظومه فکری رهبر انقلاب نیازمند یک برنامه پژوهشی جامع و میان‌رشته‌ای است.

برنامه پژوهشی لاکاتوش

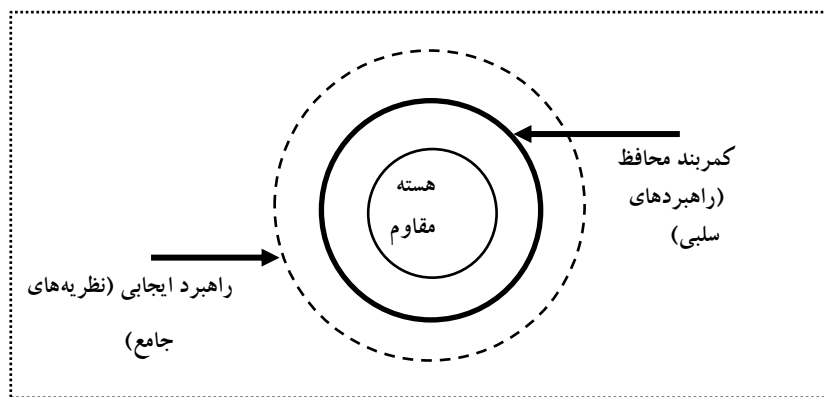
لاکاتوش^۳ به عنوان یک فیلسوف عرصه‌ی ریاضیات و علم در مکتب اثبات‌گرایی منطقی و فرمالیسم هنری، معتقد است که محققان دارای یک برنامه راهبردی پژوهشی برای مطالعات حال و

۱. عبدالحسین خسرو پناه، در مراسم رونمایی از کتاب منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۷/۲۲

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

آینده هستند و لذا چندان آزادی عمل ندارند. این برنامه پژوهشی، سلسله‌ای از راهبردهای ایجابی و راهبردهای سلبی دارد. (گلاس^۱ و جانسون^۲، ۱۳۷۳)

راهبرد سلبی این برنامه به مثابه استخوان‌بندی آن است که نباید به هیچ وجه مورد جرح و تعدیل یا ابطال قرار بگیرد. فرضیات بنیادین در «هسته مرکزی» برنامه قرار دارد. پیرامون این هسته مرکزی را مجموعه‌ای از «فرضیات کمکی» فرا می‌گیرند که همچون کمربند محافظ، هسته مقاوم را از ابطال مصون نگه می‌دارند. راهبرد ایجابی برنامه، شامل نظریه‌های جدیدی است که به استخوان‌بندی برنامه اضافه می‌شود و از پویایی و پیش‌بینی‌های بدیعی برخوردار است که امکان توسعه علم را فراهم می‌آورد.

شکل شماره ۱ - مدل برنامه پژوهشی لاکاتوش

لاکاتوش معتقد است، مدل روش شناختی عالمان تعیین‌کننده‌ی گزاره‌های هسته مرکزی است. لیکن درباره ویژگی‌های گزاره‌ها و اصول هسته مقاوم و چگونگی اجماع درباره آن‌ها، رهنمودی ارائه نمی‌دهد درعین حال بر این باور است که عالمان مبتنی بر توافقی نانوشته در مورد چگونگی پیش‌رفتن یا نرفتن به نتایج مشترکی می‌رسند. (گنجعلی و پارسا زاده، ۱۳۹۰)

1. Glass

2. Johnson

نظریه گفتمان

گفتمان^۱ کلیتی است ساختاریافته که حاصل عمل مفصل‌بندی است. در واقع گفتمان‌ها مجموعه‌ای از مفاهیم و اصطلاحات یا رمزها، اشیاء یا افراد هستند که حول یک دال مرکزی به صورت معناداری در کنار هم قرار گرفته و شکل دهنده تصورات و برداشت‌های ما از عالم و محیط پیرامون هستند. (محمدزاده، ۱۳۹۲)

محمد زاده معتقد است: «در نظریه گفتمان، ارتباط بین گزاره‌ها و چگونگی هم‌نشینی آن‌ها در یک ساختار زبانی تبیین می‌شود و آن نشانه‌ها و گزاره‌های زبانی هم پیوند، پیکربندی می‌شوند و به لحاظ کارکردی می‌توانند در ساخت فرد و جامعه در سلسله مراتب قدرت تأثیرگذار باشند.» (همان) ضمن اینکه «همه نشانه‌های مفصل‌بندی شده در یک گفتمان خاص، از ارزش برابر برخوردار نیستند. مهم‌ترین نشانه در هر گفتمان، دال مرکزی است که سایر نشانه‌ها حول آن انسجام می‌یابند و هر یک تحت تأثیر آن معنا می‌شوند.» (فیوجی، ۱۳۸۵)

در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، گفتمان آن چیزی است که باید ذهن‌ها و دل‌ها و فکرها بر روی آن متمرکز شود. به عبارت دیگر، گفتمان یک جامعه به معنای همه گیر شدن یک مفهوم و یک معرفت در برهه‌ای از زمان در آن جامعه است. ایشان ضرورت گفتمان‌سازی را این‌گونه بیان می‌کنند: «گفتمان‌سازی برای چیست؟ برای این است که اندیشه‌ی دینی، معرفت دینی در مخاطبان، در مردم، رشد پیدا کند. اندیشه‌ی دینی که رشد پیدا کرد، وقتی همراه با احساس مسئولیت و تعهد باشد، عمل به وجود می‌آورد و همان چیزی می‌شود که پیغمبران دنبال آن بودند.»^۲

آیت الله خامنه‌ای معتقد است وقتی انقلاب اسلامی شکل می‌گیرد باید واژگان و مفاهیم خود را همراه داشته باشد تا هماهنگی فکری و عملی بین مبانی و جهان بینی جامعه به وجود بیاید.

بررسی دلالت معنایی مفاهیم و واژگانی همچون «اعتماد به نفس ملی» و «عزت ملی» در سپهر واژگانی فارسی‌زبانان و یا حتی دلالت معنایی واژگانی چون طاغوت، استکبار، استضعاف، جهاد، شهادت، بصیرت و ... برای متدینین جامعه در پیش از انقلاب، مفاهیمی دور، مبهم و خارج از ارتکازات روزمره زبانی بوده‌اند. (سالاری، ۱۳۹۱)

دلالت، یعنی اینکه از علم به یک چیز، علم به چیز دیگر حاصل شود یا به عبارت دیگر دلالت به معنای آن است که چیزی به گونه‌ای باشد که علم به وجود آن موجب انتقال ذهن به چیز دیگری

1. Discourse

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار با جمعی از طلاب و روحانیون ۱۳۸۸/۰۹/۲۲

شود. (ملکی اصفهانی، ۱۳۷۹) با این وصف، در ادبیات انقلاب اسلامی، طاغوت دلالت بر رژیم شاهنشاهی و استکبار، دلالت بر ابرقدرت‌ها به ویژه امریکا دارد.

حضرت آیت الله خامنه‌ای می‌فرماید: «وقتی یک فکر جدید - مثل فکر حکومت اسلامی و نظام اسلامی و بیداری اسلامی - مطرح می‌شود، مفاهیم جدیدی را در جامعه القاء می‌کند؛ لذا این حرکت و این نهضت باید واژه‌های متناسب خودش را دارا باشد؛ اگر از واژه‌های بیگانه وام گرفت، فضا آشفته خواهد شد، مطلب ناگفته خواهد ماند.»^۱ واقعیت این است که در شرایط گوناگون مدل‌های مختلفی به دال نسبت داده می‌شوند و این که یک دال خاص متضمن چه مدلولی است محل بحث است. (سلطانی، ۱۳۸۳)

معظم له در نقد الگوی توسعه غربی هم می‌فرماید: «بنده این توسعه‌ی غربی را به هیچ وجه قبول ندارم؛ پایه‌هایش غلط است، مبانی‌اش غلط است، بسیاری از فروعاتش غلط است، اما معتقدم - نمی‌خواهم هم کلمه‌ی توسعه را که در واقع برگرفته‌ی از تعبیر غربی و انگلیسی است، به کار ببرم، عمداً کلمه‌ی پیشرفت را به کار می‌برم - این پیشرفت اسلامی ایرانی می‌تواند به عنوان یک گفتمان، به عنوان یک خواست عمومی مطرح بشود.»^۲

حضرت آیت الله خامنه‌ای معتقدند که از طریق جریان سازی گفتمانی هدایت عمومی جامعه تحقق می‌یابد و شرط تعیین ارزش‌های دینی در حاکمیت و جامعه، گفتمان سازی است. لذا در این باره می‌فرماید: «وقتی گفتمان سازی شد، آن وقت همه به این فکر خواهند افتاد و در همه یک انگیزه - ای به وجود می‌آید؛ کانه یک جاده‌ی وسیع و یک بزرگ راهی به وجود می‌آید که همه میل می‌کنند از این بزرگراه حرکت کنند.»^۳ رهبر انقلاب معتقدند شرط تحقق خواسته‌ها و آرمان‌ها، تبدیل آن‌ها به گفتمان و ارتکازات روزمره جامعه است؛ «ما اگر می‌خواهیم یک خواسته‌ای تحقق پیدا کند، قدم اول این است که این خواسته را به صورت یک گفتمان پذیرفته شده در بیاوریم»^۴، لذا در خصوص لزوم گفتمان سازی پیشرفت اسلامی ایرانی می‌فرماید: «ما می‌خواهیم مسئله‌ی پیشرفت و عدالت، در دهه‌ی چهارم به یک گفتمان ملی تبدیل بشود. همه باید آن را بخواهیم؛ تا نخواهیم، طراحی و برنامه‌ریزی و عملیات تحقق پیدا نخواهد کرد و به هدف هم نخواهیم رسید؛ باید تبیین بشود»^۵،

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار بسیجیان استان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۲

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۵/۴/۱۲

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۵/۶/۳

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۴/۰۴/۱۳

۵. آیت الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

«لازمه‌ی تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و رسوخ آن در میان نخبگان، گفتمان سازی آن در جامعه است. رسوخ این الگو در فکر و جان نخبگان و سپس جوانان و آحاد مردم منوط به گفتمان سازی است و باید از طریق گفتمان سازی و بهره‌گیری از دیدگاه‌های نخبگان و صاحب نظران و با صبر و حوصله، الگویی فاخر، مستحکم و ارزشمند تدوین شود.»^۱

«ممکن است کسی بگوید ما این آرمان‌ها را چه جوری دنبال بکنیم؟ ... شما وقتی که یک آرمانی را دنبال می‌کنید، می‌گویید، تکرار می‌کنید و به جد پای آن می‌ایستید، این‌یک گفتمان در جامعه ایجاد می‌کند، این موجب تصمیم سازی می‌شود؛ زید تصمیم‌گیر در فلان مرکز تصمیم‌گیری مدیریت کشوری، وقتی که یک چیزی به عنوان یک گفتمان درآمد، مجبور می‌شود دنبال بکند.»^۲

مبتنی بر نظریه گفتمان در تحلیل انقلاب اسلامی ایران، این امکان وجود دارد که نقش بخش‌ها و ساختارهای کلان اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را بدون آنکه توجه به یکی موجب غفلت از دیگری باشد، به صورت منطقی در کنار یکدیگر و در ارتباط و انسجام کامل با هم در سطوح کلان، میانی و خرد مورد تحلیل و بررسی قرار داد و به معضلات و مشکلاتی که در سایر نظریات به وجود می‌آید به راحتی پاسخ گفت. (فیوجی، ۱۳۸۵)

طراحی مدل مفهومی

در اینجا سعی می‌شود با تلفیق مدل راهبردی لاکاتوش و نظریه گفتمان، مدلی روش شناختی جهت احصای منظومه فکری رهبر انقلاب در باب پیشرفت اسلامی ایرانی ارائه شود.

تلفیق مدل راهبردی لاکاتوش و نظریه گفتمان

برخی از نکاتی که در طراحی مدل تلفیقی نظریه گفتمان و الگوی راهبردی لاکاتوش قابل ذکر هستند عبارت‌اند از:

هر دو بر لزوم جامع‌نگری و انسجام فکری تأکید دارند.

در مدل لاکاتوش، هسته مقاوم توسط فرضیه‌های کمکی احاطه و محافظت می‌شوند، همان‌گونه که در نظریه گفتمان نیز صورت‌بندی گزاره‌ها حول دال مرکزی شکل می‌گیرند و گفتمان‌ها در یک انسجام ساختاری و مبتنی بر ارتکازات زبانی، موردپذیرش جامعه قرار می‌گیرند.

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اعضای شورای عالی مرکز طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۱/۱۲/۱۴

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۴/۴/۲۰

مدل برنامه‌ریزی گفتمانی» به مثابه مدل روش شناختی جهت نظریه پردازی □ ۱۶۳

هر دو مدل تأکید بر وجود هسته یا دال مرکزی دارند که سایر نظریه‌ها و گفتمان‌ها حول چارچوب فکری هسته مقاوم شکل می‌گیرند، به طوری که با تغییر در هسته مقاوم یا دال مرکزی گفتمان، نظریه‌های پیرامونی دچار دگرگونی می‌شوند.

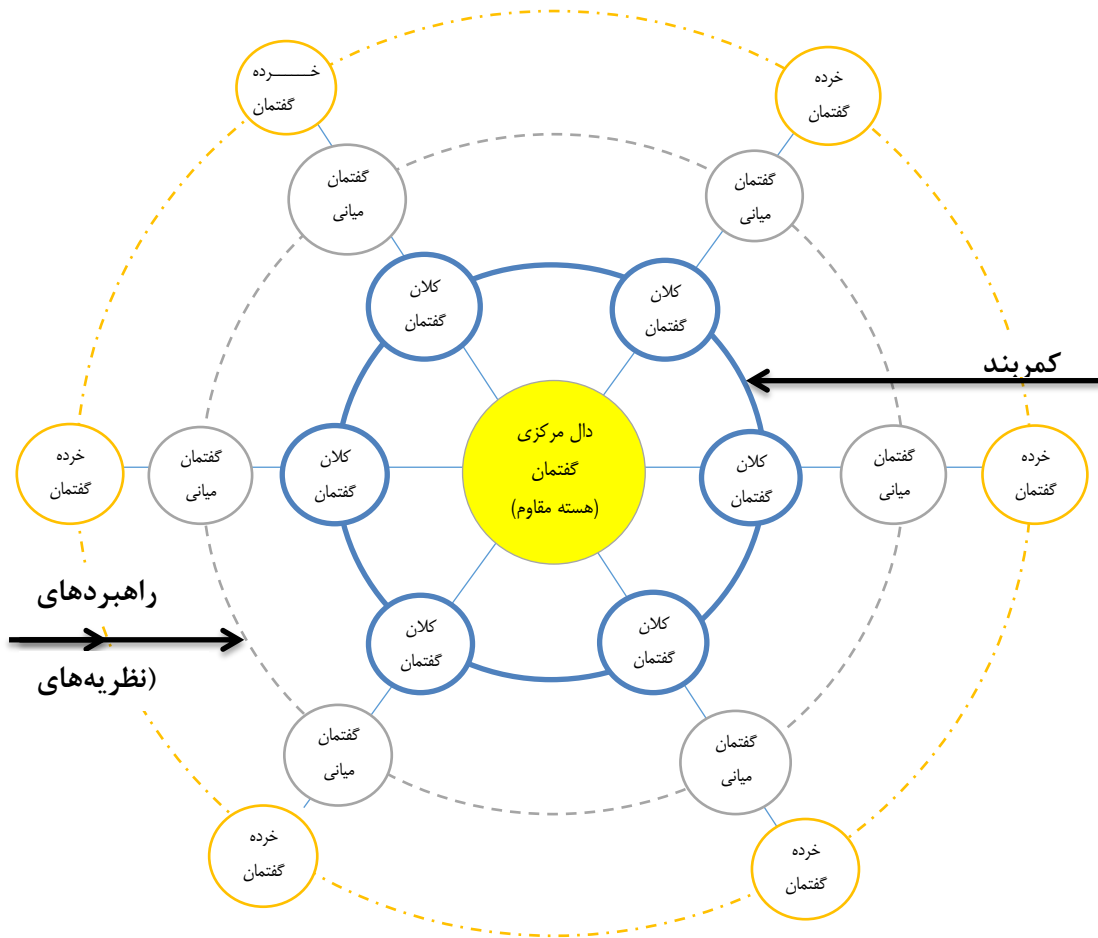
همان گونه که در مدل لاکاتوش، برنامه‌های ایجابی بسط و توسعه پیدا می‌کنند و به پختگی می‌رسند و فرضیات کمکی نقش کمربند محافظ را دارند و تغییرات و نظریه‌های جدید و کمکی در لایه برنامه‌های راهبردی و ایجابی قرار می‌گیرند در مفصل‌بندی مفاهیم گفتمانی نیز، دال مرکزی دارای ثبات بیشتر و لایه‌های دیگر گفتمانی تغییرپذیر و قابل توسعه هستند به گونه‌ای که از دال مرکزی محافظت می‌نمایند. فوکو^۱ نیز در این زمینه معتقد است تغییرات گفتمان لزوماً و ضرورتاً، تغییرات همه جانبه نیستند، چراکه بعضی از عناصر دیگر استمرار و ثبات بیشتری دارند و به سادگی دستخوش تغییر و تحول نمی‌شوند و بعضی دیگر از قابلیت تغییر زیادتری برخوردار هستند. (محمدزاده، ۱۳۹۲) لذا گفتمان‌ها در سطوح کلان، میانی و خرد، لایه‌های پیرامونی دال مرکزی را تشکیل می‌دهند که در حکم، برنامه‌های راهبردی سلبی و ایجابی مطرح شده در مدل لاکاتوش هستند.

نظریه پردازی در پیشرفت اسلامی ایرانی بر اساس مدل تلفیقی برنامه‌ریزی گفتمانی مبتنی بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

در اندیشه رهبر انقلاب، «دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی، دنبال کردن الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی است.»^۲

1. Foucault

۲. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲/۰۵/۱۵

رهبر معظم انقلاب اسلامی معتقدند که الگوی پیشرفت برای هر کشوری متناسب با مقتضیات جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی آن کشور است؛ «آنچه ما دنبال هستیم، لزوماً توسعه‌ی غربی - با همان مختصات و با همان شاخص‌ها - نیست ... پیشرفت برای همه‌ی کشورها و همه‌ی جوامع عالم، یک الگوی واحد ندارد. پیشرفت یک معنای مطلق ندارد؛ شرایط گوناگون - شرایط تاریخی، شرایط جغرافیائی، شرایط جغرافیای سیاسی، شرایط طبیعی، شرایط انسانی و شرایط زمانی و مکانی - در ایجاد مدل‌های پیشرفت، اثر می‌گذارد ... مبانی معرفتی در نوع پیشرفت مطلوب یا نامطلوب تأثیر دارد ... اساس نگاه اسلامی به پیشرفت، بر پایه‌ی این نگاه به انسان است: اسلام انسان را یک موجود دو ساحتی می‌داند؛ دارای دنیا و آخرت ...، بنابراین تعادل دنیا و آخرت و نگاه به دنیا و آخرت - هم در برنامه‌ریزی، هم در عمل شخصی و هم در اداره‌ی کشور - لازم است. این هم یک

شاخص عمده‌ی پیشرفت است.^۱

برای تحقق پیشرفت بر اساس مقتضیان اسلامی و ایرانی باید به یک الگو رسید. مقدمه تدوین الگو شناخت منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای به عنوان رهبر و سیاست‌گذار کلان کشور است. ایشان تدوین این نقشه را مکرراً مورد سؤال قرار داده‌اند. «نقشه‌ی پیشرفت اسلامی - ایرانی چیست؟ این باید تدوین شود، باید روشن شود، باید ابعاد و زوایایش مشخص شود؛ این کار به طور کامل انجام نگرفته است و باید بشود.»^۲

به این منظور، مدل مفهومی ارائه شده در این مقاله بنا به علل زیر می‌تواند بستر مناسب جهت نظریه پردازی در پیشرفت اسلامی - ایرانی مبتنی بر اندیشه آیت الله خامنه‌ای را فراهم نماید؛ الگوی رهبری گفتمانی آیت‌الله خامنه‌ای، بستر ساز نظام منسجم و یکپارچه در برنامه‌ریزی و امور اجرایی کشور است.

به دلیل چند تباری بودن مفاهیم پیشرفت می‌توان از این مفاهیم تبیینی اسلامی و ایرانی عرضه کرد.

تبیین اسلامی و ایرانی از پیشرفت به معنای اخذ هسته مقاوم و چارچوب‌های فکری از گفتمان پیشرفت اسلامی - ایرانی در اندیشه رهبری است.

به دلیل راهبردهای ایجابی و امکان محک گفتمان‌های رقیب و نظریه‌های توسعه با هسته مقاوم، مدل برنامه‌ریزی گفتمانی دارای پویایی بالایی است.

میان رشته‌ای بودن، روشنمندی، پویایی و نگاه سیستمی و منظومه‌وار به اهداف و برنامه‌ها از ویژگی‌های این مدل است.

وجود چرخش گشتالتی میان الگوهای توسعه غربی و پیشرفت اسلامی ایرانی به دلیل تفاوت در هسته مقاوم و چارچوب‌های فکری این دانش‌ها بستر برتری گفتمانی در برابر رقیب را فراهم می‌نماید. حذف نظریه‌های مغایر و متباین و ناهمخوان با هسته مقاوم و چارچوب‌های فکری پیشرفت اسلامی ایرانی توسط راهبرد سلبی پیشرفت اسلامی - ایرانی انجام می‌گیرد.

مصونیت از ابطال گزاره‌های محوری هسته مقاوم (استخوان‌بندی الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی) توسط فرضیه‌های کمکی یا همان گفتمان‌های کلان در نقش کمر بند محافظ، به عنوان مثال اگر «عدالت»، هسته مقاوم پیشرفت اسلامی ایرانی تلقی شود، آنگاه اقتصاد مقاومتی که مانع تسلط

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های شیراز، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴

بیگانگان بر اقتصاد کشور می‌شود و با مبانی اسلامی همچون قاعده نفی سبیل یا نظریه مصلحت امام خمینی ره و یا نظریه عدالت پسا احکامی، پشتیبانی می‌شود، فرضیه‌ای کمکی است که همچون کمربند محافظ از ابطال هسته مقاوم «عدالت» جلوگیری می‌کند.

برای تدوین الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، با استفاده از مدل «برنامه‌ریزی گفتمانی»، اسلامیت و مقتضیات بومی، شکل دهنده مبانی فکری در دال مرکزی گفتمان هستند و گفتمان‌های کلان در بخش‌های فرهنگی، اجتماعی، آموزش، علم و فناوری، سیاسی و اقتصادی در نقش کمربند محافظ از جرح و تعدیل آن جلوگیری می‌کنند و نسبت به سایر نظریه‌های توسعه دستورالعمل‌هایی را جاری می‌کنند که؛

الف - در تعارض را پیشرفت اسلامی ایرانی و شاخص‌های آن نباشد و به آن خدشه وارد نکند.

ب - نسبت به گفتمان مرکزی دچار ناسازگاری و عدم همخوانی نباشد.

ج - در جهت بسط و تقویت گفتمان‌های کلان هر بخش و مبانی فکری دال مرکزی پیشرفت اسلامی - ایرانی باشد.

د - گفتمان‌ها می‌توانند در لایه‌های مختلف مطرح شوند که در حکم راهبردهای ایجابی لاکاتوش هستند و هر چه به سمت لایه‌های بیرونی حرکت می‌شود نرم‌تر و توسعه پذیرتر می‌شوند و هر چه به سمت لایه‌های درونی و هسته مقاوم حرکت می‌شود، گفتمان‌ها سخت‌تر و تغییرناپذیرتر می‌شوند.

«عدالت»، «استقلال»، «اعتماد به نفس ملی» و «عزت ملی» به مثابه کلان نظریه در هسته

مقاوم الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

بر اساس تحلیل مضمون بیانات آیت الله خامنه‌ای در سال‌های رهبری معظم له، چهار مفهوم «عدالت»، «استقلال»، «اعتماد به نفس ملی» و «عزت ملی» به عنوان شاخص‌های پیشرفت اسلامی ایرانی مطرح هستند که همان هسته مقاوم یا دال مرکزی «مدل برنامه‌ریزی گفتمانی» را تشکیل می‌دهند.

عدالت

بر اساس تحلیل مضمون بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، «عدالت» یکی از ارکان چهارگانه‌ی هسته مقاوم پیشرفت اسلامی ایرانی است، آن گونه که می‌فرمایند: «ما اگر بخواهیم پیشرفت کنیم،

در درجه‌ی اول، یکی از شاخص‌های مهم، عدالت است.^۱ مطابق دیدگاه ایشان، در برنامه‌های سلبی و ایجابی باید ابعاد عدالت و زیرمجموعه‌های آن تشریح و تبیین شوند. معظم له در این باره می‌فرماید: «عدالت را باید در برنامه‌های گوناگون معنا کنید ... این سیاست‌ها باید به برنامه تبدیل شود؛ و الا خود عنوان «عدالت» یک هدف آرمانی است. سیاست‌هایی که می‌تواند ما را به عدالت برساند و برنامه‌هایی که می‌تواند این سیاست‌ها را محقق کند، باید مورد توجه قرار بگیرد.»^۲

در اندیشه اسلامی پیشرفت و عدالت ملازم یکدیگرند. «پیشرفت منهای عدالت، از نظر اسلام اصلاً پیشرفت نیست»^۳ و «عدالت بدون پیشرفت یعنی برابری در عقب ماندگی و فقر.»^۴

در راستای تحقق مدل برنامه‌ریزی گفتمانی، تحقق هر یک مفاهیم، تبدیل شدن آن به گفتمان است. این مفاهیم می‌تواند در هسته مقاوم در برنامه‌های سلبی یا در برنامه‌های ایجابی باشد. لذا رهبر انقلاب می‌فرماید: «گفتمان عدالت، یک گفتمان زنده و همواره حاضر در صحنه باشد. در میان نخبگان، در میان مسئولان، در میان مردم، بخصوص در بین نسل‌های تازه، باید عنوان عدالت و مسئله‌ی عدالت، به عنوان یک مسئله‌ی اصلی، به طور دائم مطرح باشد.»^۵

عزت ملی و اعتماد به نفس ملی

مفهوم دیگری که به عنوان هسته مقاوم در الگوی پیشرفت مطرح است عزت و خودباوری است. بیان رهبر انقلاب در این زمینه این است که یکی از ارکان اصلی پیشرفت هر کشوری خودباوری و اعتماد به نفس ملی است^۶ و عزت و خودباوری به عنوان رکن و شاخص پیشرفت محسوب می‌شوند. ایشان می‌فرماید: یکی دیگر از شاخص‌های پیشرفت یک ملت، «عزت ملی» و «اعتماد به نفس ملی» است.^۷ رهبر معظم انقلاب معتقدند هر چه عمل به احکام در اداره امور جامعه بیشتر رسوخ داشته باشد، تجلی این دو شاخص بیشتر خواهید بود. ایشان می‌فرماید: «اسلام به ما این اعتماد به نفس را داده است. هر مقداری که با اسلام و احکام قرآن و معارف قرآن آشناتر باشیم، این اعتماد به

۱. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع مردم اسفراین، ۱۳۹۱/۰۷/۲۲

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار کارگزاران نظام ۱۳۸۴/۰۸/۰۸

۳. آیت الله خامنه‌ای، جمع مردم و کارکنان صنعت نفت عسلویه، ۱۳۹۰/۰۱/۰۸

۴. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۷/۰۱/۰۱

۵. آیت الله خامنه‌ای، دومین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰/۰۲/۲۷

۶. آیت الله خامنه‌ای، مراسم بیستمین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۳۸۸/۰۳/۱۴

۷. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع مردم اسفراین، ۱۳۹۱/۰۷/۲۲

نفس ملی بیشتر خواهد شد. مقوله‌ی عزت ملی و اعتمادیه نفس ملی، به طور کلی محسوس است.^۱

استقلال

نگاه به تجربه‌ی تاریخ معاصر ایران، نشان می‌دهد که دوگانه‌ی «استقلال و وابستگی» در قالب مسئله‌ی «پیشرفت» و در چارچوب «نظام سلطه» یعنی دو قطبی میان کشورها و پذیرش اصل سلطه‌گری و سلطه‌پذیری تجلی پیدا کرده است و به تبع آن دوگانه‌های پیشرفت و توقف، خلاقیت و تقلید، استقلال و وابستگی، جنگ و صلح، جهان اول و جهان سوم و ... شکل گرفتند. در این میان گفتمان تازه‌ای توسط امام امت □ جریان‌ساز شد که نشان از نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری داشت. محور این گفتمان جدید استقلال توأم با پیشرفت بود. رهبر معظم انقلاب می‌فرمایند: «یک اصل مهم، مسئله‌ی «استقلال» است؛ که اگر این نباشد پیشرفت نیست، سراب پیشرفت است ... هر الگوی پیشرفتی بایستی تضمین‌کننده‌ی استقلال کشور باشد؛ این باید به عنوان یک شاخص به حساب بیاید. هر الگویی از الگوهای طراحی شونده‌ی برای پیشرفت که کشور را وابسته کند، ذلیل کند و دنباله‌رو کشورهای مقتدر و دارای قدرت سیاسی و نظامی و اقتصادی بکند، مردود است؛ یعنی استقلال، یکی از الزامات حتمی مدل پیشرفت در دهه‌ی پیشرفت و توسعه است. پیشرفت ظاهری - با وابسته شدن در سیاست و اقتصاد و غیره - پیشرفت محسوب نمی‌شود.»^۲

کارکرد مدل تلفیقی برنامه‌ریزی گفتمانی در مطالعات الگوی اسلامی ایرانی

پیشرفت

به منظور طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، لازم است مبتنی بر یک مدل روش شناختی دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی در قالب یک مطالعه میان رشته به صورت منظومه‌ای از مفاهیم، تبدیل به یک الگوی خط مشی گذاری شود، لذا مدل تلفیقی ارائه شده در این مقاله کمک می‌کند تا ضمن دریافت درکی جامع از هندسه گفتمانی رهبر معظم انقلاب به عنوان سیاست‌گذار و راهبر اصلی کشور، از حصرگرایی روش شناختی خارج شده و ضمن شناخت گفتمان‌های کلان، میانی و خرد در اندیشه ایشان، امکان برخورد و توسعه گفتمانی در تقابل با گفتمان‌های رقیب فراهم شود.

۱. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع مردم اسفراین، ۱۳۹۱/۰۷/۲۲

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۷

تبیین مدل مفهومی

رهبر معظم انقلاب در ابلاغ سیاست‌های برنامه‌های پنج ساله، قائل به ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی داخلی، سیاست خارجی، اقتصادی و آموزش - علم و فناوری هستند.

بررسی محتوای منویات رهبر انقلاب به روش تحلیل مضمون نشان می‌دهد که «گفتمان‌های کلان» در ابعاد شش‌گانه پیشرفت به شرح زیر هستند که به عنوان کمر بند محافظ و فرضیات کمکی، پیرامون هسته مقاوم قرار می‌گیرند:

پیشرفت در سبک زندگی و هویت اسلامی - انقلابی (در محور فرهنگی)

جامعه اسلامی و عدالت اجتماعی (در محور اجتماعی)

مردم سالاری دینی و ثبات و آرامش سیاسی (در محور سیاست داخلی)

عزت اسلامی (در محور سیاست خارجی)

اقتصاد مقاومتی (در محور اقتصادی)

پیشرفت علم و فناوری و تحول در نظام آموزشی (در محور آموزش، علم و فناوری)

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور فرهنگی

آنچه از بررسی منویات رهبر معظم انقلاب به دست می‌آید این است که «فرهنگ»، روح کالبد جامعه^۱ است. لذا در تعریف فرهنگ می‌فرمایند: «فرهنگ، یعنی خلیات و ذاتیات یک جامعه و بومی یک ملت؛ تفکراتش، ایمانش، آرمان‌هایش؛ این‌ها تشکیل دهنده‌ی مبانی فرهنگ یک کشور است.»^۲ مراد ایشان از فرهنگ، همان ذهنیت‌هاست^۳ و بر اساس همین تعریف، عامل پیشرفت و انحطاط جوامع را فرهنگ و هویت یک ملت می‌دانند.^۴

در اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی دو رکن اساسی به عنوان گفتمان‌های کلان بخش فرهنگ در راستای پیشرفت اسلامی - ایرانی شناخته می‌شود.

الف - اولین گفتمان کلان در محور فرهنگ «هویت اسلامی و انقلابی» است، ایشان در همین زمینه می‌فرمایند: «احیاء و رشد بخشیدن به هویت اسلامی و دینی و ایرانی جوانان، یکی از مهم‌ترین مسائل ماست و کمک فراوانی هم به پیشرفت کشور می‌کند»^۵ و لازمه آن استقلال و عدم

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اعضای انجمن اهل قلم، ۱۳۸۱/۱۱/۷

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها، ۱۳۸۳/۱۰/۱۷

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۸/۹/۲۳

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار کارکنان سازمان صداوسیما، ۱۳۸۳/۲/۲۸

۵. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اساتید و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۵/۰۷/۱۳

وابستگی به سایر فرهنگ‌هاست. به عنوان نمونه در باب زبان فارسی و الگو گرفتن از غرب می-فرمایند: «زبان ملی را مغشوش کردن، هویت اسلامی ملی را سلب کردن و مدل بازی به جای مدل سازی، پیشرفت نیست. ما وابسته شدن و غربی شدن را پیشرفت نمی‌دانیم.»^۱

بر اساس همین مبانی در سند چشم‌انداز بیست ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با «هویت اسلامی و انقلابی»، الهام‌بخش در جهان اسلام.^۲

ب - دومین گفتمان کلان در محور فرهنگ و در راستای تحقق پیشرفت اسلامی - ایرانی عبارت است از «پیشرفت در سبک زندگی»، آنجا که می‌فرمایند: «یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی کردن.»^۳ ایشان معتقدند سبک زندگی، بعد نرم‌افزاری و اصلی تمدن است و باید مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد، لذا می‌فرمایند «ما اگر پیشرفت همه جانبه را به معنای تمدن سازی نوین اسلامی بگیریم - بالاخره یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی وجود دارد؛ این جور بگوییم که هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است؛ این محاسبه‌ی درستی است - این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است؛ یک بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است. به هر دو بخش باید رسید. آن بخش ابزاری چیست؟ بخش ابزاری عبارت است از همین ارزش‌هایی که ما امروز به عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌کنیم: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ؛ این‌ها همه بخش ابزاری تمدن است؛ وسیله است ... اما بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد؛ که همان سبک زندگی است.^۴ بنابراین معظم له معتقدند اگر در محیط اجتماعی ما گفتمانی به وجود بیاید که ناظر به رفع آسیب‌ها در زمینه سبک زندگی باشد، می‌توان مطمئن بود ما در این بخش پیشرفت‌های خوبی خواهیم کرد.»^۵

آیت الله خامنه‌ای لازمه شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی را شکل‌گیری هویت اسلامی و عزت اسلامی، پیشرفت و الگو شدن می‌دانند؛ لذا می‌فرمایند: «این انقلاب آمد، نظام درست کرد، این نظام

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار دانشگاهیان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸

۲. سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق سال ۱۴۰۴ هجری - شمسی

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳

۵. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳

باقی ماند، روزبه روز قوی‌تر شد، روزبه روز هم پیشرفته‌تر شد؛ این می‌شود الگو. این الگوسازی یک گفتمانی را به وجود می‌آورد که آن، گفتمان هویت اسلامی و عزت اسلامی است. امروز در بین ملت‌های دنیا، احساس هویت اسلامی، قابل مقایسه‌ی با سی سال قبل نیست؛ احساس عزت اسلامی و مطالبه‌ی این عزت، امروز قابل مقایسه‌ی با گذشته نیست. این، اتفاق افتاده است.»^۱

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور اجتماعی

مبتنی بر تحلیل مضمون بیانات رهبر انقلاب، دو گفتمان کلان در محور اجتماعی وجود دارد که کمربند محافظ و فرضیات کمکی پیرامون هسته مقاوم را تشکیل می‌دهد که عبارت‌اند از: «جامعه اسلامی» و «عدالت اجتماعی».

آنچه مسلم است نظام اسلامی، پیشرفت و رفاه را به عنوان وسیله‌ای برای تقرب الهی برای جامعه می‌خواهد و حاکمیت و مردم برای تحقق جامعه اسلامی نقش متقابل دارند تا بدین سبب پیشرفت مادی و معنوی نیز محقق شود. حضرت آیت الله خامنه‌ای می‌فرماید: «در جامعه‌ی اسلامی همه‌ی آحاد وظیفه دارند، مسئولیت دارند، باید کار انجام بدهند؛ کار برای پیشرفت جامعه، کار برای امت.»^۲

اینکه مفهوم جامعه اسلامی چیست را مقام معظم رهبری این‌گونه تشریح می‌کنند: «جامعه‌ی اسلامی یعنی جامعه‌ای که در آن، آرمان‌های اسلامی، اهداف اسلامی، آرزوهای بزرگی که اسلام برای بشر ترسیم کرده است، تحقق پیدا کند.»^۳ معظم له در تشریح فلسفه حکومت اسلامی می‌فرماید: «ما آمدیم برای این که یک جامعه‌ی اسلامی به وجود بیاوریم؛ ما آمدیم تا حیات طیبه‌ی اسلامی را برای کشورمان و برای مردمان بازتولید کنیم؛ آن را تأمین کنیم.»^۴

در جامعه‌ی اسلامی، مردم خوشبخت‌اند، احساس امنیت و آرامش می‌کنند، به سمت اهداف عالی‌ی خود پیش می‌روند، خدا را عبادت هم می‌کنند، پیشرفت دنیوی هم نصیب آن‌ها می‌شود.^۵ در بررسی هسته مقاوم، عدالت یکی از شاخص‌های پیشرفت معرفی شد و بر اساس محتوای فرمایشات، این‌گونه برداشت شد که باید عدالت در حوزه‌های مختلف از جمله، اجتماعی، قضایی،

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۹/۱۲/۱۹

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۹۰/۷/۲۴

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار رؤسای سه قوه و مسئولان نظام، ۸۷/۶/۱۹

۵. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۵/۰۵/۱۱

آموزشی و ... در سطوح و جغرافیای مختلف، تبیین و شاخص‌گذاری شوند. در اندیشه رهبر انقلاب «فوری‌ترین هدف تشکیل نظام اسلامی، استقرار عدالت اجتماعی و قسط اسلامی است.»^۱

حضرت آیت الله خامنه‌ای می‌فرماید: «مهم‌ترین وظیفه‌ی مسئولان کشور این است که در جامعه عدالت را معنا ببخشند تا مردم عدالت را احساس کنند؛ عدالت در قانون، عدالت در قضا، عدالت در تقسیم منابع حیاتی کشور، عدالت در برخورداری‌ها و دسترسی‌های همه‌ی افراد به امکانات کشور. کشور ما امکانات زیادی دارد؛ این امکانات می‌تواند یک جامعه‌ی مرفه و پیشرفته و توسعه یافته را برای ملت ایران ایجاد کند؛ منتها شرط اصلی این است که در استفاده‌ی از این منابع، عدالت رعایت شود ... امروز در دنیا کشورهای توسعه یافته بسیارند، اما در آن‌ها عدالت وجود ندارد؛ این‌ها الگوی نظام جمهوری اسلامی نیستند. الگوی نظام جمهوری اسلامی، الگوی اسلامی است؛ یعنی الگوی پیشرفت و توسعه و رفاه، همراه با عدالت و برادری و محبت و عطوفت بین قشرها و پر شدن شکاف بین فقیر و غنی در جامعه. پیشرفت جامعه به این شکل که با معنویت همراه است، مورد نظر اسلام است.»^۲

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور سیاست داخلی

تحلیل مضمون بیانات رهبر معظم انقلاب نشان می‌دهد آنچه به‌عنوان کلان‌گفتمان در سیاست داخلی مورد توجه قرار گرفته عبارت است از دو مفهوم «مردم‌سالاری دینی» و «ثبات و آرامش سیاسی». ناگفته پیداست که پیشرفت هر کشوری در گرو ثبات، امنیت و اعتماد به مردم در عرصه‌های مختلف است.

در همین ارتباط ایشان می‌فرمایند: «آحاد ملت پشتوانه‌ی این ثبات و استقراری هستند که در کشور وجود دارد؛ و البته متقابلاً بیشترین فایده‌ی این ثبات و استقراری که در نظام سیاسی کشور هست، متوجه و عاید خود مردم است. یک ملت اگر امنیت داشته باشند، ثبات سیاسی داشته باشند، از آرامش دستگاه‌های حاکمیت نظام برخوردار باشند، آن ملت فرصت پیدا خواهند کرد که در میدان‌های گوناگون، به مسابقه‌ی بزرگ بشری وارد شوند و پیشتاز باشند. امنیت و آرامش برای یک کشور، جزو مهم‌ترین خواسته‌ها و مفیدترین عواید یک ملت است .... کشوری که دارای امنیت نباشد، نمی‌تواند نه در علم، نه در اقتصاد، نه در صنعت، نه در عزت ملی، خودش را به پیش و به جلو بکشد؛ اما وقتی

۱. پیام آیت الله خامنه‌ای به مناسبت اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی، ۱۳۶۹/۳/۱۰

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار مردم شهرستان رفسنجان، ۱۳۸۴/۰۲/۱۸

استقرار و امنیت و آرامش در یک کشور بود، ملت فرصت پیدا می‌کند که آمادگی‌های خود را، استعداد‌های خود را بروز دهد.^۱

در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، یکی از جلوه‌های مردم سالاری دینی حضور مردم در انتخاب کارگزاران نظام اسلامی است، لیکن در معنایی جامع‌تر مردم سالاری یعنی بر اساس دین و بر اساس اسلام، سالار زندگی جامعه، خود مردم هستند.^۲ در واقع این همان تفکر نوینی است که جمهوری اسلامی جهت حاکمیت معنویت، حاکمیت دین و نقش سازنده و مشروعیت بخش مردم در حکومت مطرح کرد.

معظم له معتقد است ثبات سیاسی مهم‌ترین زیربنا برای پیشرفت کشور است لذا می‌فرمایند: «حرکت‌مان از اول انقلاب تا امروز سیر صعودی داشته است. نتیجه‌ی این حرکت سیر صعودی هم پیشرفتی است که تا امروز حاصل شده است ... در امور زیربنایی، کشور پیشرفت کرده است؛ در خدمات مردمی، کشور پیشرفت کرده است؛ در معنویات، کشور پیشرفت کرده است؛ در دانش و فناوری هم همین جور. زیربنایی که ما در آن‌ها برجسته و ممتاز هستیم، در درجه‌ی اول عبارت است از ثبات سیاسی کشور.»^۳

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور سیاست خارجی

در اندیشه رهبر معظم انقلاب اداره‌ی کشور، به دو بخش داخل کشور و خارج کشور تقسیم می‌شود^۴ از آنجا که تعاملات بین کشورها مبتنی بر توانمندی دستگاه‌های دیپلماسی است لذا دیپلماسی به یک جنگ^۵ تمام عیار تبدیل شده است و جمهوری اسلامی به دلیل دشمنانی که مانع پیشرفت ایران اسلامی هستند درگیر یک جنگ مضاعف است.^۶

اصول سیاست خارجی ایران بر اساس آنچه در سند چشم‌انداز بیست ساله ذکر شده است ایران کشوری است دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.^۷

۱. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع مردم شیروان، ۱۳۹۱/۰۷/۲۴

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار بسیجیان، ۱۳۹۵/۰۹/۰۳

۳. آیت الله خامنه‌ای، اجتماع بزرگ مردم بجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۱۹

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار با مسئولان وزارت امور خارجه، سفرا و کارداران، ۱۳۶۹/۵/۱

۵. آیت الله خامنه‌ای، دیدار وزیر و کارکنان وزارت امور خارجه، ۱۳۶۸/۵/۳۱

۶. همان

۷. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، ۱۳۸۲/۰۸/۱۲

رهبر معظم انقلاب معتقدند «الگوسازی انقلاب اسلامی یک گفتمانی را به وجود می‌آورد که آن، گفتمان هویت اسلامی و عزت اسلامی است. امروز در بین ملت‌های دنیا، احساس عزت اسلامی و مطالبه‌ی این عزت، قابل‌مقایسه‌ی با گذشته نیست.»^۱ لذا آنچه به عنوان گفتمان کلان در سیاست خارجی بر اساس بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای احصاء می‌شود «عزت اسلامی» است. ایشان می‌فرمایند: «ما برای خودمان، عزت را بر اساس اعتقاد و ایمان توحیدی - که خاصیت و شاخصه‌ی تفکر اسلامی است - و دل بستن به خدا و محبت به بندگان و خلائق الهی و لزوم خدمت به آن‌ها قائلیم.»^۲

معظم له عزت را مبتنی بر اندیشه اسلامی معرفی می‌کنند و نه روحیه ملی‌گرایی. آنجا که می‌فرمایند: «عزت: «الاسلام یعلو و لا یعلی علیه»، «لن یجعل الله للکافرین علی المؤمنین سبیلاً». ما نمی‌خواهیم عزتمان را با تکیه بر نژاد و ناسیونالیسم و حرف‌هایی که متأسفانه همه‌ی دنیا با تکیه به آن‌ها دور خودشان یک حصار می‌کشند، ثابت کنیم ... عزت یعنی تحمیل هیچ کس را قبول نکردن ... ما بر اساس عزت اسلامی، عزت توحیدی و عزت ملت خودمان حرکت می‌کنیم ...»^۳، «دنیای اسلام باید به فکر حفظ موجودیت اسلام و حفظ عزت امت اسلامی باشد.»^۴

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور اقتصادی

در همه‌ی محورها ردپای هسته مقاوم بر روی گفتمان‌های کلان به عنوان کمربند محافظ برای عدالت، عزت، اعتمادبه نفس و استقلال دیده می‌شود. در بخش اقتصادی مبتنی بر مبانی دینی و بر اساس قاعده نفی سبیل، تسلط کفار بر مسلمانان جایز شمرده نشده و لذا سیاست اقتصاد درون‌زا و برون‌نگر تحت عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود که حمایت از تولید ملی و کار و سرمایه ایرانی در آن، عین عدالت است و موجب حفظ عزت و استقلال اقتصادی کشور می‌شود، بنابراین «عدالت رویه‌ای» درباره حمایت از تولید داخلی و حمایت از مصرف‌کنندگان رعایت می‌شود.

رهبر معظم انقلاب درباره می‌فرمایند: «برای یک کشور، استقلال اقتصادی یک ضرورت حیاتی است. وقتی رشته‌های اقتصاد یک کشور به بیگانگان وصل باشد، معنایش این است که رگ حیات و

۱. آیت الله خامنه‌ای، دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۹/۱۲/۱۹

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰/۴/۱۸

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار مسئولان وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰/۰۴/۱۸

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار جمعی از قاریان قرآن، ۸۳/۶/۲۶

تغذیه‌ی این پیکر به جایی دیگر وصل است؛ پس اختیار در دست دیگری خواهد بود.^۱ بر اساس تحلیل مضمون منویات رهبر انقلاب، گفتمان کلان در محور اقتصاد جهت پیشرفت اسلامی ایرانی عبارت است از «اقتصاد مقاومتی». معظم له می‌فرماید: «گفتمان‌سازی در خصوص اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به یک گفتمان عمومی، بسیاری از مشکلات را برطرف و کارها را تسهیل خواهد کرد.»^۲، «البته با تکرار کلمه‌ی «اقتصاد مقاومتی» گفتمان‌سازی نمی‌شود، نباید کاری کرد که این کلمه حرف را همین‌طور این‌قدر تکرار کنیم که از ذهن بیفتد؛ نه، بلکه با تبیین و با توضیح و مانند این‌ها بیان بشود.»^۳، «عنوان «اقتصاد مقاومتی» که تکرار می‌شود، برای این است که این خواست عمومی، در دل‌ها، در زبان‌ها، در عمل‌ها خودش را نشان بدهد و همه به این سمت حرکت بکنند. وقتی یک چیزی به صورت یک گفتمان عمومی درآمد و خواست عمومی شد، طبعاً تحقق پیدا می‌کند؛ یعنی مسئولین هم در همان جهت حرکت می‌کنند.»^۴ بر همین اساس در بند ۲۱ از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی نیز بر تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی تأکید شده است.^۵

تحلیل مضمون منویات رهبر معظم انقلاب در محور آموزش، علم و فناوری

«تحول در نظام آموزشی» و «پیشرفت علم و فناوری» دو اصطلاح از گفتمان‌های کلان رهبر انقلاب در راستای پیشرفت اسلامی ایرانی هستند که به عنوان فرضیات کمکی در کمربند محافظ نشسته‌اند و تضمین‌کننده پیشرفت توأم با عدالت، استقلال، عزت ملی و اعتمادبه نفس ملی هستند. توجه به مقوله آموزش و پرورش و لزوم تحول در نظام آموزشی جزو زیربنای اندیشه آیت الله خامنه‌ای در موضوع پیشرفت است. ایشان به استناد مفاهیم متعدد قرآنی همچون «لقوم یتفکرون»^۶،

۱. آیت الله خامنه‌ای، خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ۱۳۶۹/۰۱/۱۰

۲. آیت الله خامنه‌ای، دیدار با سران قوا، ۱۳۹۲/۱۲/۰۶

۳. آیت الله خامنه‌ای، دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳

۴. آیت الله خامنه‌ای، دیدار کارگران، ۱۳۹۶/۰۲/۱۰

۵. سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۱/۲۹

۶. قرآن کریم، آیات ۱۳ سوره جاثیه، ۲۱ سوره روم، ۶۹ سوره نحل، ۴۲ سوره زمر، ۲۴ سوره یونس، ۱۱ سوره نحل و ۳ سوره رعد

«لقوم یعقلون»^۱، «أفلا یعقلون»^۲، «أفلا یتدبرون»^۳ جوشش فکری و اندیشه‌ورزی را در جامعه ضروری می‌دانند.^۴ لذا یکی از الزامات اساسی جهت تحقق پیشرفت اسلامی - ایرانی را تحول در نظام آموزشی اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی قلمداد می‌کنند.

رهبر معظم انقلاب ضرورت و چیستی تحول در نظام کنونی آموزش و پرورش را این‌گونه تبیین می‌کنند: «چرا می‌خواهیم تحول ایجاد کنیم؟ دلیل ساده‌اش این است که نظام کنونی آموزش و پرورش ما توانائی لازم را برای تربیت نسل‌های گوناگون ما نشان نداده است. علت هم در درجه‌ی اول این است که این نظام و این تشکیلات، وارداتی است؛ برخاسته‌ی از نیازهای درونی ما نیست. این، یکی از مشکلات بزرگ ماست. تحول در نظام آموزش و پرورش باید بر اساس ایجاد یک الگوی مستقل ایرانی و برخاسته‌ی از معنویات و نیاز این کشور باشد؛ یعنی در واقع برخاسته‌ی از اسلام ناب، اسلام مورد اعتقاد ما باشد. ما بایستی یک چنین الگویی به وجود بیاوریم. تحول باید ناظر به این باشد. هدف این الگوی جدید، این ترکیب و ساخت جدید برای آموزش و پرورش باید چه باشد؟ هدف، تربیت نیروی انسانی طراز جمهوری اسلامی است. اگر جمهوری اسلامی می‌خواهد پرچم اسلام را در دست بگیرد، می‌خواهد خودش به سعادت برسد، دنیا و آخرت خود را آباد کند - همچنان که قرآن به ما یاد می‌دهد که می‌توان دنیا و آخرت را با هم آباد کرد و باید این کار انجام بگیرد - اگر می‌خواهد به ملت‌های دیگر کمک برساند، که «کُنْتُمْ خَیْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ»^۵ شاهد و مبشر ملت‌های دیگر باشد.»^۶

بررسی اندیشه‌های رهبر انقلاب نشان می‌دهد که معظم له نظام آموزشی را شالوده پیشرفت کشور می‌دانند. ایشان می‌فرمایند: «آموزش و پرورش سنگ بنای آینده‌ی کشور است. ما اگر مشکلاتی در زمینه‌های اخلاقی و رفتاری، علمی، اعتمادبه نفس ملی و عمومی و در زمینه‌های گوناگون دیگر داریم، در ریشه کاوی این‌ها به آموزش و پرورش می‌رسیم. اکنون اقتصاد مبتنی بر علم، سیاست مبتنی بر علم و جامعه‌ی علم محور، جزو شعارهای امروز دنیاست. ما اگر بخواهیم از

۱. قرآن کریم، آیات ۱۶۴ سوره بقره، ۶۷ سوره نحل، ۳۵ سوره عنکبوت، ۲۸ سوره روم، ۲۴ سوره روم، ۵ سوره

جاثیه، ۱۲ سوره نحل و ۴ سوره رعد

۲. قرآن کریم، آیه ۶۸ سوره یس

۳. قرآن کریم، آیات ۸۲ سوره نساء و ۲۴ سوره محمد

۴. آیت الله خامنه‌ای، نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹/۹/۱۰

۵. قرآن کریم، آیه ۱۱۰ سوره آل عمران

۶. آیت الله خامنه‌ای، دیدار هزاران نفر از معلمان سراسر کشور، ۱۳۹۰/۲/۱۴

قافله‌ی حرکت جهانی عقب‌نمانیم - چه برسد به اینکه بخواهیم نقش تعیین‌کننده، پیش‌رونده و پیش‌برنده ایفا کنیم - چاره‌ای نداریم جز اینکه یک نگاه بنیانی و اساسی به آموزش و پرورش بیندازیم ... اگر ما امروز در آموزش و پرورش نگاه عدالت‌محور نداشته باشیم، نتیجه این خواهد شد که اختلاف طبقاتی در آینده‌ی کشور روزبه‌روز بیشتر خواهد شد؛ تأثیرات آموزش و پرورش را ببینید! بنابراین نتیجه این شد که آموزش و پرورش آن قاعده‌ی اساسی، (به قول معمارها و بناها) آن فونداسیون اساسی برای بنای رفیعی است که ما می‌خواهیم برای آینده‌ی کشورمان داشته باشیم.^۱

معظم له معتقدند یکی از پایه‌ای‌ترین گفتمان‌های کنونی کشور ما باید «گفتمان پیشرفت علم و فناوری» باشد^۲ و پیشرفت علمی و رشد علمی باید در رأس همه‌ی کارهای اساسی برای پیشرفت کشور باشد.^۳ لذا می‌فرمایند: «هر جا هستی و با هر مجموعه‌ی دانشگاهی که روبه‌رو می‌شوید، روی مسئله‌ی گفتمان تولید علم و پیشرفت علمی و جنبش نرم‌افزاری و شتاب‌رشد، تکیه کنید.»^۴

آیت‌الله خامنه‌ای صراحتاً گفتمان کلان در بخش علم و فناوری را پیشرفت علمی می‌داند. آن‌جا که می‌فرمایند: «پیشرفت واقعی کشور جز با پیشرفت علم امکان‌پذیر نیست؛ علت این‌که گفتیم گفتمان اصلی و سیاست اصلی این است، این است. پیشرفت واقعی جز با پیشرفت علم فراهم نخواهد شد.»^۵ «گفتمان علم و پیشرفت علمی» و «گفتمان پیشرفت عمومی کشور» - یعنی انگیزه برای سهم‌شدن دانشگاه در پیشرفت کشور - در دانشگاه باید حفظ شود؛ که البته امروز وجود دارد، اما باید حفظ و تقویت شود.^۶ «خوشبختانه فضای گفتمانی در کشور در جهت پیشرفت علم است؛ این دیگر بحمدالله تثبیت شده و جافاده است.»^۷

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

درباره الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت مطالعات متعددی انجام شده لیکن هنوز به ایجاد پارادایم یا گفتمان مشترک نینجامیده است، چراکه پژوهش‌های الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی اولاً، مجرد و

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۱۲

۲. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار نخبگان جوان دانشگاهی، ۱۳۸۷/۰۶/۰۵

۳. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه، ۱۳۸۴/۰۷/۲۱

۴. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳

۵. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار شرکت‌کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۲/۰۷/۱۷

۶. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۲/۰۵/۱۵

۷. آیت‌الله خامنه‌ای، دیدار شرکت‌کنندگان در ششمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۱/۰۷/۱۲

مستقل نبوده و از اصول، مبانی، چارچوب‌های فکری و شرایط سه عنصر پیشرفت، اسلامیت و ایرانییت متأثر است. همچنین مدل‌های توسعه غربی توان کافی و وافی برای تأمین نیازهای مادی و معنوی جامعه اسلامی ایرانی را ندارند. ثانیاً، مطالعات این حوزه نیازمند شناخت منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی به عنوان هدایتگر کشتی انقلاب و گفتمان ساز نظریه الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است درحالی‌که مدل روش شناختی منقح و مدونی برای تدوین این منظومه وجود ندارد.

بنابراین ۵ مرحله برای تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت متصور است؛

طراحی مدل روش شناختی مطالعه اندیشه رهبر معظم انقلاب در باب پیشرفت اسلامی - ایرانی احصاء اندیشه‌ها، سازمان‌دهی و تدوین منظومه فکری معظم له در زمینه پیشرفت بر اساس مدل روش شناختی

تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت مبتنی بر منظومه فکری رهبر انقلاب

جاری سازی الگو از طریق تدوین چشم‌انداز، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی

اقدام و عمل متناسب با اسناد فرادستی

این مقاله با بررسی و نقد الگوهای توسعه غربی از نگاه آیت الله خامنه‌ای، یکی از موانع طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را نبود مدل روش شناختی برای درک منظومه فکری رهبر انقلاب در زمینه پیشرفت اسلامی ایرانی و به تبع آن عدم اتفاق نظر بر یک مدل روش شناختی برای نظریه پردازی برای الگوی مورد نظر است.

در واقع طراحی الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی، یک مطالعه میان رشته‌ای است که نیازمند مدل روش شناختی کثرت‌گرا و پویا برای تناسب و ترابط میان محکمت و اصول لایتغیر اسلامی و متغیرات دینی و ملی و همچنین پویایی نظریه‌های توسعه است.

مدل «برنامه‌ریزی گفتمانی» که از تلفیق «نظریه برنامه‌ریزی راهبردی لاکاتوش» و «نظریه گفتمان» احصاء شده است، می‌تواند به صورت روشمند و پویا میان چارچوب‌های فکری به عنوان دال مرکزی گفتمان پیشرفت اسلامی - ایرانی و خرده گفتمان‌ها و نظریه‌های توسعه به عنوان گفتمان‌های رقیب ارتباط برقرار نموده و مدلی روش شناختی برای الگو فراهم نماید.

بررسی‌ها نشان داد که مبتنی بر مدل «برنامه‌ریزی گفتمانی» اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی در حوزه پیشرفت اسلامی - ایرانی گویای یک منظومه فکری دارای وحدت در عین کثرت است و

ظرفیت مبنایی برای تولید الگوی خط مشی گذاری پیشرفت اسلامی - ایرانی را دارد. همچنین مطالعات نشان داد که پژوهش‌های موجود توانسته‌اند به یک برنامه جامع روش شناختی مبین منظومه فکری رهبر معظم انقلاب دست یابند و بنابراین گفتمان پیشرفت اسلامی ایرانی به شکل - گیری پارادایم منجر نشده است. لذا فرضیات این پژوهش تأیید شده‌اند.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

گفتمان سازی «الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی» توسط تمامی هسته‌های فکری، علمی، جهادی، فرهنگی و صاحبان رسانه و قلم، جهت بسترسازی طراحی و تدوین الگو.

اجماع نظر نخبگان روی هسته مقاوم جهت شکل‌گیری گفتمان عدالت، استقلال، عزت و

اعتمادبه نفس ملی به عنوان چارچوب فکری و مبنای نظری الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی.

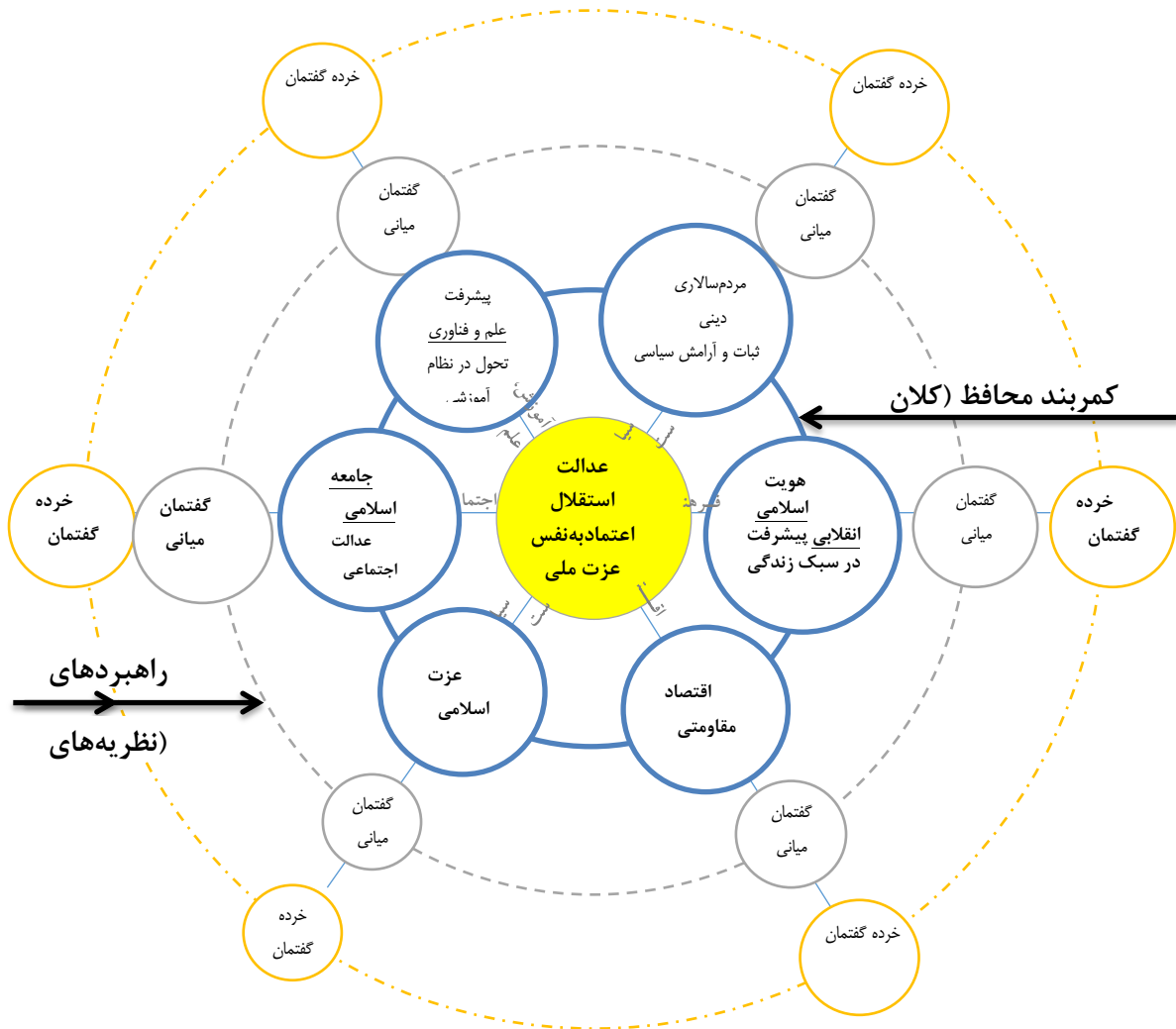
احصاء لایه‌های دیگر الگوی خط‌مشی گذاری اسلامی - ایرانی پیشرفت مبتنی بر مدل مفهومی

این مقاله از اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی به عنوان گفتمان‌های میانی و خرده گفتمان‌ها.

انجام مطالعات تطبیقی برای روشن شدن تفاوت‌ها، تنافرها و تطابق‌های برنامه‌های توسعه با

الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی مبتنی بر اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی به منظور تکمیل

برنامه‌های راهبردی ایجابی.

منابع

- ۱- سالاری، محمد مهدی (۱۳۹۱). «جایگاه واژه‌سازی و نهادسازی در تأسیس تمدن بزرگ اسلامی». سایت دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، <http://farsi.khamenei.ir/others/article?id=23036>
- ۲- گلاس، ج. س؛ جانسون، و. (۱۳۷۳). *اقتصاد؛ پیشرفت، رکود یا انحطاط، درآمدی بر روش‌شناسی علم اقتصاد*. مترجم: محسن رنایی، اصفهان، انتشارات فلاحات ایران، ص. ۹۳.

- ۳- گنجعلی، اسدالله؛ پارسازاده، احمد (۱۳۹۰). «مدل لاکاتوش- کوهن، به‌مثابه مدلی روش‌شناختی جهت نظریه پردازی در مدیریت اسلامی». فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، تهران، سال پنجم، شماره ۲، پاییز و زمستان، صص. ۱۹۹-۲۲۰.
- ۴- محمدزاده، علی (۱۳۹۲). «بررسی فراگفتمان انقلاب اسلامی با گفتمان‌های شکل گرفته پس از انقلاب». فصلنامه مطالعات سیاسی، تهران، سال هفتم، شماره ۲۰ و ۲۱، پاییز و زمستان، صص.
- ۵- ملکی اصفهانی، مجتبی (۱۳۷۹). فرهنگ اصطلاحات اصول، جلد اول، قم، نشر عالمه، ص. ۳۱۸.
- ۶- ذوعلم، علی (۱۳۹۳). «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: پیش‌نیازها، اصول و آسیب‌ها». تهران، الگوی پیشرفت.
- ۷- فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۳). «موانع روش‌شناختی توسعه علوم انسانی». فصلنامه قیسات، قم، سال نهم، شماره ۳۴، زمستان، صص. ۱۱۸-۱۰۳.
- ۸- شهبازی راد، محمدصادق (۱۳۹۲). تحلیل گفتمان رهبری انقلاب اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گروه جامعه‌شناسی. پژوهشکده امام خمینی علیه السلام و انقلاب اسلامی. مؤسسه حفظ و نظر آثار امام خمینی (ره)، ص. ۲.
- ۹- اشتری لرکی، محمدحسین؛ رضائیان، رهام (۱۳۹۳). «جایگاه پیشرفت علمی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت؛ تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۲». مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مجموعه مقالات سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ایران، تهران، اردیبهشت و خرداد، صص. ۲۶۳۷-۲۵۸۹.
- ۱۰- فیض، داود؛ شهریاری، مهری (۱۳۹۶). «بررسی و تبیین الگوی رسالت جمهوری اسلامی ایران در اندیشه‌های استراتژیک حضرت آیت‌الله خامنه‌ای». مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مجموعه مقالات ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ایران، تهران، اردیبهشت، صص. ۱۸-۱.
- ۱۱- سیلانی، علی‌اکبر (۱۳۹۴). «مسئله پیشرفت در اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری». مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ایران، تهران، اردیبهشت و خرداد، صص. ۴۶۱۰-۴۵۹۵.
- ۱۲- تاجریان، علیرضا (۱۳۹۴). «نقشه راه رهبری برای الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی». مرکز

- الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ایران، تهران، اردیبهشت، صص. ۳۷۵۰-۳۷۲۹.
- ۱۳- فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۳). *اصول و فنون پژوهش*. قم، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ص. ۲۵۲.
- ۱۴- فیوجی، محمد (۱۳۸۵). *نظریه گفتمان و انقلاب اسلامی*. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، قم، سال دوم، شماره ۴ و ۵، بهار و تابستان، صص. ۴۳-۹.
- ۱۵- سلطانی، سید علی اصغر (۱۳۸۳). *تحلیل گفتمان به مثابه نظریه و روش*. فصلنامه علوم سیاسی، قم، سال هفتم، شماره ۲۸، زمستان، صص. ۱۸۰-۱۵۳.